

APIE APIBENDRINANČIUOSIUS, PAAIŠKINANČIUOSIUS IR PATIKSLINANČIUOSIUS ŽODŽIUS SAKINYJE¹

J. KARECKAITE

Apibendrinantieji, paaiškinantieji ir patikslinantieji žodžiai lietuvių kalboje dar nėra plačiau nagrinėti.

J. Balkevičiaus „Dabartinėje lietuvių kalbos sintaksėje“, skirtoje aukštųjų mokyklų studentams, yra skyrius, pavadintas „Sakinio dalių aiškinamieji įterpiniai“². Šiame skyriuje autorius kalba apie aiškinamuosius įterpinius su įvairiais jungiamaisiais žodžiais ir apie vietos bei laiko aplinkybių aiškinamuosius įterpinius. Griežtesnio paaiškinimo ir patikslinimo atribojimo, platesnės jų analizės čia nerandame.

Z. Dumašiūtės siūlomame visų kalbos žodžių suskirstyme į keturias grupes³ mus dominantieji žodžiai irgi neranda aiškios vietos nė vienoje iš šių keturių grupių.

Mini paaiškinančias ir patikslinančias aplinkybes⁴ aštuonmečių mokyklų lietuvių kalbos programos, bet vidurinių mokyklų vadovėliuose tokios aplinkybės visai neaptiriamos.

Tad ir pravartu pakalbėti apie paaiškinančius ir patikslinančius žodžius, išsiaiškinti jų būdingesnius požymius. Prieš pradėdami kalbėti apie

¹ *Apibendrinančiais, paaiškinančiais ir patikslinančiais* žodžiais šiame straipsnyje vadinami žodžiai, kuriais apibendrinamos, paaiškinamos arba patikslinamos sakinio dalys, o *apibendrinamaisiais, paaiškinamaisiais ar patikslinamaisiais* žodžiais — sakinio dalys, kurios yra apibendrinamos, paaiškinamos ar patikslinamos (lygiai kaip *pažymimaisiais* žodžiais vadinamos sakinio dalys, kurias pažymi pažyminiai). Toks šių terminų skyrimas yra būtinas, norint išvengti dviprasmybių ir tiksliai nustatyti nagrinėjimo objektą. Antra vertus, tokia šio straipsnio pagrindinių terminų daryba jau turi šią šokią tokią tradiciją (žr. A. Rasišavičius, Dėl vienasrūšių sakinio dalių skyrybos. — Tarybinė mokykla, 1959, Nr. 10, p. 29—30; A. Reformackis, Kalbotyros įvadas (vertė J. Iškauskas ir J. Kabelka), Vilnius, 1963, p. 268—284; Aštuonmetės mokyklos programa. Lietuvių kalba ir literatūra V—VIII klasei, Kaunas, 1961, p. 16).

² Žr. J. Balkevičius, Dabartinės lietuvių kalbos sintaksė, Vilnius, 1963, p. 271—275.

³ Žr. Z. Dumašiūtė, Dėl sakinio dalių ir jų tarpusavio santykių. — Lietuvos TSR MA Darbai, serija A, Nr. 2(15), 1963, p. 237—248.

⁴ Žr. min. programą, p. 16.

patikslinančius ir paaiškinančius žodžius, turime pasiaiškinti vadinamojo apibendrinančiojo žodžio prie viendarūšių sakinio dalių klausimą, kuris yra labai glaudžiai susijęs su paaiškinančiųjų žodžių klausimu.

I

Rusų kalbininkai jau senokai iškėlė viendarūšių sakinio dalių ir apibendrinančiojo žodžio santykio problemą. Šiuo klausimu yra pareikšta įvairių nuomonių. Kai kurie kalbininkai sako, kad apibendrinantysis žodis (šią sąvoką kol kas vartosiu tradicine prasme) ir viendarūšės sakinio dalys atsako į tą patį klausimą ir eina tomis pat sakinio dalimis (Zemskis, Kriučkovas ir Svetlajevas⁵, Gvozdevas⁶, Barchudarovas, Roždestvenskis, Pospelovas, akademinė rusų kalbos gramatika, lietuvių kalbos vadovėlio vidurinėms mokykloms autorius J. Žiugžda).

Su šia nuomone nenorėtume sutikti, nes apibendrinantysis žodis ir viendarūšės sakinio dalys atsako ne į tą patį klausimą ir turi nevienodą ryšį su pozicine sakinio struktūra. Palyginkime porą pavyzdžių:

1. Į šį vieną, pusbalsiu pratartą žodį ji sudėjo *viską*: ir laimę, ir niekam neišsakytus paskutinių dienų pergyvenimus, ir tylų, besąlygišką prieraišumą motinai AB L 105.
2. Gimtinės artumas, jaunystės prisiminimai ir vienintelis jo gyvenime meilės miržas — *visa* susiliejo į vieną jausmą K Zia 14—15.

Vadinamieji apibendrinantieji žodžiai *viską*, *visa* atsako į klausimus, iškeltus iš tarinio: *ką sudėjo? kas susiliejo?*, o viendarūšės sakinio dalys atsako į klausimus, iškeltus iš apibendrinančiojo žodžio: *ką viską? kas visa?* Apibendrinantysis žodis turi tiesioginį ryšį su tariniu, o viendarūšės sakinio dalys yra ne tiesiog susijusios su tariniu, o tik per apibendrinantįjį žodį. Kai yra nevienodas sintaksinis ryšys, negali būti vienodos ir sakinio dalys.

Kiti kalbininkai siūlo viendarūšės sakinio dalis prie apibendrinančiųjų žodžių laikyti priedėliais (Šachmatovas⁷, Rudnevas⁸, Orlovas⁹, iš dalies Balkevičius¹⁰). Tik gaila, kad šios nuomonės šalininkai, nagrinėdami šį klausimą, pateikia labai nedaug pavyzdžių ir tik tokių, kuriuose po apibendrinančiojo žodžio esančios viendarūšės sakinio dalys yra išreikštos daiktavardžiais.

⁵ Žr. A. M. Земский, С. Е. Крючков, М. В. Светлаев, Грамматика русского языка, ч. II (Учебник для пед. училищ), Москва, 1950, стр. 62.

⁶ Žr. А. Н. Гвоздев, Современный русский литературный язык, Учпедгиз, 1961, стр. 142.

⁷ Žr. А. А. Шахматов, Синтаксис русского языка, Учпедгиз, 1941, стр. 286.

⁸ Žr. А. Г. Руднев, Синтаксис осложненного предложения, Учпедгиз, Москва, 1959, стр. 155—157.

⁹ Žr. К. Орлов, Сущность приложения в современном русском литературном языке. — Вопросы грамматики и лексики современного русского языка, Ученые записки (Рязанского гос. пед. института), т. XXV, Рязань, 1959, стр. 60.

¹⁰ Žr. J. Balkevičius, min. veik., p. 265.

Praplėtę priedėlio sąvoką, t. y. pripažinę, kad priedėlis gali atlikti ne tik pažyminio, bet ir paaiškinimo, patikslinimo funkcijas, ką ir daro kai kurie autoriai, su šia nuomone galėtume sutikti. Vis dėlto ir šiuo atveju kiltų klausimas, ar visos vienaarūšės sakinio dalys prie apibendrinančiųjų žodžių atlieka vienodas sintaksines funkcijas. Jeigu taip, o iš tiesų taip ir yra, tai kokias gi funkcijas atlieka vienaarūšiai veiksmožodiniai tariniai prie apibendrinančiojo žodžio. Tur būt, sutiksime, kad ne priedėlio, nes, priešingu atveju, priedėlio sąvoka turėtų būti nepaprastai išplėsta. Reiktų pripažinti, kad priedėlis gali būti išreikštas bet kuria kalbos dalimi. Todėl, atrodo, tikslingiau būtų ne plėsti priedėlio sąvoką, o ją susiaurinti, t. y. nevadinti priedėliu tokių žodžių, kurie neiškelia jokių naujų prieš stovinčiojo žodžio požymių, o tik šį žodį paaiškina, pasako jo kitą pavadinimą (apie tai žr. antroje straipsnio dalyje). Taigi reikia surasti pavadinimą, kuris apimtų visus tapačius sintaksinius reiškinius. Taip pat reikia išsiaiškinti, ar vienodą paskirtį atlieka vadinamasis apibendrinantysis žodis, stovintis prieš ir po vienaarūšių sakinio dalių.

* * *

Lietuvių kalbos sintaksių autoriai, taip pat daugelis rusų kalbos sintaksininkų, nurodo, kad apibendrinantieji žodžiai gali eiti prieš ir po vienaarūšių sakinio dalių, bet nekelia klausimo, kuriomis sakinio dalimis jie eina, kokias sintaksines funkcijas atlieka. Kai kurie rusų kalbininkai teigia, kad apibendrinantysis žodis, einantis ir prieš, ir po vienaarūšių sakinio dalių, atlieka tą pačią apibendrinimo funkciją. Štai ką sako šiuo klausimu skirtingų nuomonių atstovai: F. Bondarenka¹¹ ir E. Galkina-Fedoruk, K. Gorškova, N. Šanskis¹².

F. Bondarenka taip svarsto: apibendrinantysis arba susumuojantysis žodis prie vienaarūšių sakinio dalių nurodo bendrą sąvoką, o vienaarūšės sakinio dalys — tos bendros sąvokos dalines sąvokas, tos bendros sąvokos suskirstymą¹³. Kalbėdamas apie apibendrinančiojo žodžio perkėlimą po vienaarūšių sakinio dalių, F. Bondarenka sako, kad tuo atveju pasikeičia ne prasminė sakinio dalių pusė, o posakio stilius, sustiprėja emocinė pusė, vaizdo meniškumas, kurio pasiekiamą, pradžioje atskleidžiant detales, konkrečius duomenis, kurie vėliau apibendrinami. F. Bondarenka prisijungia prie tų autorių nuomonės, kurie teigia, kad apibendrinantysis žodis, stovėdamas ir prieš, ir po vienaarūšių sakinio dalių, atlieka tas pačias sintaksines funkcijas.

Kitaip šį klausimą sprendžia nurodyto dabartinės rusų kalbos vadovėlio autoriai E. Galkina-Fedoruk, K. Gorškova ir N. Šanskis. Jie kritikuoja tuos, kurie apibendrinančiuoju žodžiu nediferencijuotai vadina įvai-

¹¹ Жг. Ф. Н. Бондаренко, О некоторых вопросах синтаксиса. — Русский язык в школе, 1952, № 2, стр. 20—25.

¹² Жг. Е. М. Галкина-Федорук, К. В. Горшкова, Н. М. Шанский, Современный русский язык (Синтаксис), Учпедгиз, 1958, стр. 80—82.

¹³ Ргг. М. Н. Правдин, Обобщение в языке (о русских местоимениях в роли «обобщающих слов»), — Вестник Московского ун-та, Серия VII, 1964 № 5, стр. 56—57.

rius sintaksinius reiškinius, paprastai nekreipdami dėmesio nei į leksinį-gramatinį žodžio charakterį, nei į jo vietą sakinyje su prie jo stovinčiomis vienaarūšėmis sakinio dalimis, nei į šio žodžio specifines sintaksines funkcijas. Mūsų minimi autoriai nurodo, kad nagrinėjamame reiškinyje reikia išskirti du atvejus:

a) apibendrinančiuosius žodžius (prie vienaarūšių sakinio dalių), pvz.: В степи, за рекой, по дорогам — *езде* было пусто;

b) žodžius, kuriuos paaiškina¹⁴ vienaarūšės sakinio dalys, pvz.: *Все* было серо, холодно и мокро: и земля, и небо, и тощая желтая трава, и бесформенные кучи камня, сваленного по сторонам дороги. Митраша выучился у отца делать *деревянную посуду*: бочки, шайки, лохани.

E. Galkina-Fedoruk, K. Gorškova ir N. Šanskis nurodo, kad apibendrinančiaisiais žodžiais galima vadinti tik bendrus susumuojančiojo pobūdžio reiškinius, apimančius eilę vienaarūšių sakinio dalių. Tokių apibendrinančiųjų žodžių funkcijose dažniausiai iškyla įvardiniai žodžiai (įvardžiai irrieveiksmiai, kaip *viskas, tai, visi, visa tai, niekas, kiekvienas, visur, visada, niekur* ir t. t.). Pagal santykį su vienaarūšėmis sakinio dalimis apibendrinantieji žodžiai visada yra postpoziciniai. Jie iškyla prie vienaarūšių sakinio dalių kaip jų užbaigiamasis (заклучительный) narys, jungiąs visas prieš stovinčių sakinio dalių reikšmes ir savybes.

Susumuojantį pobūdį, šių autorių nuomone, turi ir žodžiai, kuriuos aiškina vienaarūšės sakinio dalys. Jų laikyti apibendrinančiaisiais žodžiais negalime, nes jie neapibendrina vienaarūšių sakinio dalių, o, priešingai, patys yra vienaarūšių sakinio dalių paaiškinami. Vienarūšės sakinio dalys čia yra ne tos pačios sakinio dalys kaip žodis, kurį jos aiškina; jos atlieka tik tos sakinio dalies paaiškinimo paskirtį.

Taigi, minimo vadovėlio autoriai į vienaarūšių sakinio dalių ir apibendrinančiojo žodžio klausimą yra pažiūrėję giliau. Jų nuomonei, atrodo, reikėtų pritarti, nes, pakeitus vadinamojo apibendrinančiojo žodžio vietą, keičiasi ir jo sintaksinės funkcijos, ir viso sakinio intonacija.

Matome, kad mūsų tradiciškai vadinamas apibendrinantysis žodis iš tiesų turi dvejopą paskirtį. Vienu atveju jis apibendrina prieš jį stovinčias sakinio dalis, kitu atveju — pats yra paaiškinamas.

Trumpai ir sustosime prie apibendrinančiųjų žodžių¹⁵.

* * *

Apibendrinančiaisiais žodžiais vadinsime tokius žodžius, kurie stovi po vienaarūšių sakinio dalių eilės ir susumuoja, apibendrina vienaarūšių sakinio dalių reikšmę. Pvz.:

¹⁴ Žodžiu *paaiškina* vėčiame originalo žodžius *уточняет* ir *поясняет*. Minėti autoriai šias sąvokas vartoja nediferencijuotai, pakaitomis. Atrodo, tai ir vėliau matysime. Šias sąvokas reikėtų griežčiau apriboti.

¹⁵ Apie reikalingumą išskirti lietuvių kalbos sintaksės vadovėliuose ne tik paaiškinančius ir patikslinančius žodžius, kurių reikalauja mūsų aštuonmečių mokyklų programos, bet ir apibendrinančius žodžius ne kartą yra kalbėjęs Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto Lietuvių kalbos katedros vyr. dėst. K. Kuzavinis. Šias savo mintis K. Kuzavinis yra pareiškęs minėtos katedros ir LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto posėdžiuose, svarstysiuose lietuvių kalbos sintaksės klausimus.

1. *Viktė, sodas, susidūrimas su pirmininku*, — viskas dabar susipynė į vieną neišnarpliojamą kamuolį AB L 161. 2. ... *dideli ir maži, seni ir jauni* — visi išėjo laukan... K-M 160. 3. Ir vikri gi buvo Kaikario Veronika: ar tau *vakaruškose*, ar tau *pabarėj*, ar *gegužinėse*, ar *klojime* — visur ji pirmutinė V I 162. 4. Kaip *žiemą*, taip *vasarą*, kaip *sekmadienį*, taip *penktadienį* — visada ji būdavo linksma V I 163.

Po vienuolikos sakinio dalių, perskaitytų išvardijamąja intonacija, prieš apibendrinantįjį žodį darome ilgesnę pauzę, ir apibendrinantysis žodis turi žymiai stipresnį loginį kirtį, po kurio seka balso nuleidimas¹⁶.

Apibendrinantieji žodžiai gali būti išreikšti tik tokiomis kalbos dalimis, kurios turi susumuojančią, apibendrinančiąją reikšmę, todėl jie dažniausiai būna išreikšti įvardžiais irrieveiksmiais (apie tai žr. 8 psl.), kurie vienu žodžiu pasako tai, kas jau buvo pasakyta keliais žodžiais. Čia einame nuo mažiau bendrų sąvokų (išreikštų vienuolikos sakinio daliomis) prie bendresnės sąvokos (išreikštos apibendrinančiuoju žodžiu). Apibendrinančiųjų žodžių susumuojantį pobūdį kartais gali pabrėžti ir specialūs įterpiniai: *žodžiu, vienu žodžiu*. Pvz.:

1. Kas jo priešas? Žandaras, pristavas, ispravnikas, vaitas — *žodžiu, valdžia* M-P VI 69. 2. Skirstant žemę, reiks turėti galvoje kelius per dvaro laukus, ganyklas, mišką, išnuomotinus valstiečiams sklypus, šienautinas pievas, — *žodžiu, viską, už ką valstietis turės dvarui atsilyginti pinigais arba darbu* M-P VI 96. 3. Gavęs algą, dvi tris dienas gerokai paūždavo su draugais, pasilinksmindavo su panelėmis, nusivesdavo vieną kitą čia restoran, čia kinan — *vienu žodžiu, jautėsi turtuolis esąs* K-M 238.

Apibendrinantieji žodžiai, perkelti prieš vienuolikos sakinio dalių eilę, netenka apibendrinančios reikšmės, o patys yra vienuolikos sakinio dalių aiškinami. Apie paaiškinamuosius ir paaiškinančiuosius žodžius ir kalbėsime antroje straipsnio dalyje.

II

Patikslinantieji ir paaiškinantieji žodžiai rusų kalbos vadovėliuose ir metodinėje literatūroje yra užėmę tvirtą vietą, bet jų apimties klausimu tebevyksta svarstymai. Vieni kalbininkai pripažįsta tik vietos ir laiko aplinkybių paaiškinimą ir patikslinimą¹⁷ (kaip ir mūsų aštuonmečių mokyklų

¹⁶ Žr. Г. П. Фирсов, Значение работы над интонацией для усвоения синтаксиса и пунктуации в школе, Москва, 1962, стр. 282—283; А. Ф. Ломизов, Обученные выразительному чтению в процессе изучения синтаксиса и пунктуации. — В кн. Материалы конференций северного зонального объединения кафедр русского языка пединститутов, Ленинград, 1963, стр. 191—209; Е. П. Шейнина, О взглядах проф. А. М. Пешковского на методику обучения пунктуации. — Ученые записки (Красноярского гос. пед. ин-та), Филология, вып. XVIII, 1956, стр. 184—190.

¹⁷ Жр. С. Г. Бархударов и С. Е. Крючков, Учебник русского языка, ч. II (Синтаксис для 6 и 7 классов), Учпедгиз, 1961, стр. 130; С. И. Абакумов, Методика пунктуации, изд. 2, М., 1950, стр. 103.

programos); kiti — tik antrininkių sakinio dalių¹⁸; tretį tvirtina, kad gali būti patikslinamos ir paaiškinamos ir pagrindinės, ir antrininkės sakinio dalys¹⁹.

Nėra vieningos nuomonės ir dėl paaiškinimo ir patikslinimo atskyrimo. Aiškiau skiria paaiškinimą nuo patikslinimo A. Prijatkina²⁰, J. Usiščeva²¹, V. Belousova²², E. Galkinos-Fedoruk redaguotas vadovėlis²³.

Pažiūrėkime, kokie yra pagrindiniai paaiškinimo ir patikslinimo požymiai.

Patikslinimas — tai sąvokos susiaurinimas, jos apribojimas, o **paaiškinimas** — tos pačios sąvokos pasakymas kitu žodžiu arba kitais žodžiais.

Jau pačios sąvokos rodo, kad apie paaiškinančiuosius ir patikslinančiuosius žodžius reikia kalbėti atskirai.

* * *

Paaiškinančiais žodžiais vadinsime tokius žodžius, kurie eina po bendresnės leksinės reikšmės sakinio dalies ir kitu konkretesniu žodžiu ar kitais konkretesniais žodžiais pasako tai, kas jau buvo pasakyta sakinio dalimi, kurią jie aiškina. (Paaiškinimo esmė — sąvokų tapatumas.) Pvz.:

1. Taip norėtus prisiminti tas dienas, kai šeštadienio vakarais susėdavo prie stalo *visi*: m a m a, A s t a, R a s e l è B R ž r 223. 2. To stiklo buvo pilna *visur* — ir ant asfalto, ir šaligatviuose, ir net liepomis apšodintame bulvare B R ž r 16. 3. O mergaitė buvę *visokia pat*: r a m i, nuo šalčio įraudusiais veidais D J s 19.

Matome, kad paaiškinantieji žodžiai ir sakinio dalis, kurią šie žodžiai aiškina, išreiškia tą patį tikrovės faktą.

Paaiškinantieji žodžiai yra dažni mūsų kalboje ir gana įvairūs. Juos galime suskirstyti į keletą grupių.

¹⁸ Грамматика русского языка, т. II, ч. I (Синтаксис), изд. АН СССР, 1954, стр. 647, 648, 651, 659.

¹⁹ Е. М. Галкина-Федорук, К. В. Горшкова, Н. М. Шанский, указ. соч., стр. 92; Современный русский язык. Синтаксис, под ред. Е. М. Галкиной-Федорук, МГУ, 1958, стр. 270—271.

²⁰ А. Ф. Прияткина, Служебные слова, выражающие уточнение и пояснение, в современном русском литературном языке. — Автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. филологических наук, М., 1954 (toliau autor.).

²¹ Ю. Г. Усыщева, Пояснительные конструкции с указательными наречиями (К вопросу отграничения уточнения от собственного пояснения). — Русский язык в школе, 1961, № 1, стр. 30 (toliau П. к.). Т. р. aut., Уточняющие обстоятельства места (К вопросу о пояснительной связи в простом предложении). — Ученые записки (Кишиневского гос. пед. ин-та), Серия гуманитарных наук, 1958, т. 8, стр. 135—148 (toliau У. о.).

²² В. Ф. Белоусова, О пояснительной связи в структуре простого и сложного предложения в русском языке. — Ученые записки (Алма-Атинского гос. пед. ин-та), Серия педагогических и филологических наук, 1958, т. 13, стр. 147—158.

²³ Современный русский язык..., МГУ, 1958, стр. 271.

1. Paaiškinantieji žodžiai, suskaidantieji bendrą sąvoką į dalines arba konkretizuojantieji abstrakčią sąvoką. Jau pirmojoje straipsnio dalyje minėjome, kad apibendrinantysis žodis, perkeltas prieš vienaarūšių sakinio dalių eilę, netenka apibendrinimo reikšmės, o pats yra vienaarūšių sakinio dalių paaiškinamas. Taigi šiai grupei ir skirsime tokią vienaarūšių sakinio dalių eilę, kuri eina po sakinio dalies, išreikštos bendresnės leksinės reikšmės žodžiu, ir konkretizuoja tos sakinio dalies turinį smulkesnės ir konkretesnės reikšmės žodžių eile. Ta eilė lyg „pripildo“²⁴ paaiškinamąjį narį, sukonkretina jo leksinį turinį (ypač tada, kai jis išreikštas įvardžiu arrieveiksmiu). Pvz.:

1. Albinutei *viskas* čia buvo nauja, neįprasta: ir poliruoti r a š o m i e j i s t a l a i, ir spintos su stiklinėmis durimis, ir stori laikraščių komplektai AB L 11. 2. Pasakyk tą patį *visiems*: mokytojui, kaimynams, man draugams, sugauk paleistą žvirblį, tada nebepyksiu S K 144. 3. Tie lašai krenta *visur* — ant didelių mūrų ir mažų namelių... B MdsV 298.

4. Sako, kad buvęs jis *taip sau*: nei gražus, nei puikus, tik mokėjęs gražiai dainuoti ir švilpti K-M 49. 5. Priėmė jį *gražiai*: ir pautienės stačiokės iškepė, ir nuputojusio alaus pastatė, ir svečią kampan už skobnių pasodino K-M 47.

6. Tai buvo *sidabro servizas*: peiliai, šakutės, šaukštai, šaukštukai K-M 278. 7. Su pasididžiavimu vyras parodė pačiai savo *darbo vaisius*: krosnį, virtuvėlę, lovą, net sienoje įkaltas vinis apdarams pakabinti Cv V 23.

8. Kartais Simukas Vargdienį *mėgsta papuošti*: nupina išpurienų ar rugiagėlių vainiką ir užkabina jį ant mažų ragiukų Cv VII 53. 9. Dieną ir naktį tie arkliai jam *iš galvos neišėjo*: laktė jo mintyse, žvengė jo ausyse, dieną ir naktį prisisapnuodavo B Bm 108.

10. Jos buvo žymiai *raiškesnės*, negu daugelio žydraakių: tai kūdikiškai naivios, tai skaudžiai kenčiančios, arba vėl žaižaruojančios pykčiu, tai kupinos nesulaikomo juoko... AB L 115—116. 11. Kliuvo *pakenčiamas* sklypas, su pievute, pakalne, mažu, vasarą išsenkančiu upeliuku Cv V 48—49. 12. Jis pamatė *dvi* medūzas: mažą ir didelę D Js 147.

Taigi matome, kad sakinio dalys, kurių turinį konkretizuoja paaiškinančiųjų žodžių eilė, turi labai įvairią morfologinę išraišką. Jos gali būti išreikštos įvardžiais ar įvardiniais ir būdvardiniaisrieveiksmais (1—5), bendresnės reikšmės daiktavardžiais ar veiksmažodžiais (6—9), būdvardžiais (10), dalyviais (11), skaitvardžiais (12)²⁵.

²⁴ Зг. В. Чернова, К вопросу о границах уточняющих членов. — В, кн. Совецание языковедов Юга России и Северного Кавказа по вопросу о связи слов в словосочетании и предложении (Тезисы докладов), Ростов н/Д, 1961, стр. 51—53.

²⁵ Зг. А. Ф. Прияткина, автор., стр. 9—10.

Taip pat matome, kad šios grupės paaiškinantieji žodžiai gali būti prie bet kurios sakinio dalies: veiksmių (1, 6), veiksmažodinių tarinių (8, 9), vardažodinių tarinių (4, 10), papildinių (2, 7), pažyminių (11, 12), aplinkybių (3, 5).

Šios grupės paaiškinantieji žodžiai dažniausiai eina tuojau pat po tos sakinio dalies, kurią jie aiškina, bet kartais tarp aiškinamos sakinio dalies ir paaiškinančiųjų žodžių gali būti įsiterpę šalutiniai sakiniai, kurie jau šiek tiek sukonkretina aiškinamos sakinio dalies turinį. Pvz.:

1. Visada man pašonėje buvo *kas nors*, su kuo aš galėjau pasitarti: *m a m a, t ė v a s, k l a s ė s a u k l ė t o j a s, V y t a s, k o m j a u n i m o s e k r e t o r i u s* B MdsV 56. 2. O *tu*, kurie čia stovėjo ir apie jį kalbėjo: *vi š t ū, ž a s ū* — Aras nei matė, nei jų žodžių girdėjo K-M 22.

Kartais aiškinamąją sakinio dalį atitolina nuo paaiškinančiųjų žodžių kitos to paties vientisinio sakinio dalys. Pvz.:

1. *Visko* jis turėjo: *d u o n o s, p a s t o g ė, š i l i m o s* B Ržr 6. 2. Ir *nieko* šią minutę man nereikia: nei *d u o n o s*, kurią siūlė prie manęs priklaupęs Vytas, nei *v a n d e n s*, kuriuo Vilma šlakstė mano kaktą B MdsV 135. 3. Bet Vytautė *niekam* šito neparodė — nei *R i t a i*, nei visai *k l a s e i* AB L 147.

Toks paaiškinančiųjų žodžių nutolimas nuo sakinio dalies, kurią jie aiškina, yra gana retas, ir tokie atplėšti žodžiai, kai kurių rusų sintaksininkų nuomone²⁶, turi pridūrimo požymių.

Pirmosios grupės paaiškinančius žodžius dar galėtume vadinti daugianariu paaiškinimu. Čia visi paaiškinantieji nariai turi vienodą, tiesioginį ryšį su sakinio dalimi, kurią jie aiškina, o tarpusavyje jie sudaro vienaarūšių sakinio dalių eilę.

2. P a a i š k i n a n t i e j i ž o d ž i a i, p a s a k a n t i e j i p r i e š s t o v i n č i o s s a k i n i o d a l i e s k i t ą p a v a d i n i m ą. Jie, skirtingai nuo pirmosios grupės, nekonkretizuoja aiškinamosios sakinio dalies turinio. Tokio tipo paaiškinantieji žodžiai dažniausiai esti mokslinėje ir mokslo populiarinimo literatūroje. Jų paskirtis — pasakyti kitą, tapatų asmens, daikto ar reiškinių pavadinimą, kad išvengtume polisemijos. Prieš tokius paaiškinančius žodžius dažnai būna žodžiai *arba, tai yra*²⁷ (o jeigu jų nėra, tai visada galime tokius žodžius čia įterpti), kurie rodo, kad jungiamosios dalys yra tapačios sąvokos. Kai kurie kalbininkai net siūlo tokius jungiamuosius žodžius vadinti paaiškinančiais jungtukais²⁸. Pvz.:

1. *Pusiaujas, arba ekvatorius*, dalija žemę į du lygius pusrutulius. 2. *Atžalynas*, t. y. *jaunas miškas, ganyti neleidžiamas*. 3. Apie *kokybę* (k a č e s t v o) mes galime spręsti...

²⁶ Žr. О. Г. Усищева, У. о., стр. 142; М. Г. Шатух, Уточняющие члены предложения как особая синтаксическая категория. — Русский язык в школе, 1959, № 2, стр. 35 (toliau У. ч.).

²⁷ Žr. А. Ф. Прияткина, автор., стр. 2—3; О. Г. Усищева, П. к., стр. 30.

²⁸ Žr. А. Ф. Прияткина, Конструкции с пояснительными союзами. — Русский язык в школе, 1956, № 5, стр. 19—24 (toliau Констр.).

Visi šie pavyzdžiai yra paimti iš J. Balkevičiaus vadovėlio²⁹. Autorius juos vadina aiškinamaisiais įterptiniais, taigi pripažįsta jų aiškinantįjį pobūdį. J. Balkevičius teisingai juos išskyrė iš mūsų vadintųjų priedėlių. Šių žodžių negalima laikyti priedėliais³⁰ jau vien dėl to, kad priedėlis turi iškelti naują, mums dar nežinomą daikto požymį, o šie žodžiai jokių požymių neiškelia, tik „pasako kitą to paties daikto ar reiškinių pavadinimą“³¹, išreiškia tai, kas jau išreikšta.

Štai dar keletas ryškių šios grupės pavyzdžių:

1. — Tai naujas *galvijų daktaras, veterinorius*, — juokaudama atsakė mokytoja SRbg 151. 2. Per tą laiką baudžiauninkai turi atlikinėti visas savo pareigas dvarui *po senovei*, t. y. kaip nustatyta paskutiniame inventoriuje, ... M-P VI 94. 3. Aš palieku viduasly savo *arklį*, tai yra mažą suolelį, kurį buvau jau virvele išizabojęs ir apžergęs joti, ... Bil I 120.

Tai pačiai grupei galėtume skirti ir mūsų vadintuosius postpozicinius priedėlius, stovinčius prie įvardžių. Netgi tie kalbininkai, kurie išplečia priedėlio sąvoką (apie tai žr. 6 psl.) pripažįsta, kad tik prie daiktavardžio stovintis priedėlis yra pažymintis, o prie įvardžio jis atlieka paaiškinimo funkciją³². Pvz.:

1. *Mes* — m a m a ir a š — bėgome pas tolimus gimines D Js 163. 2. *Ji, motina*, buvo pasislėpusi, kad su vaiku nereikėtų atsisveikinti Cv V 154. 3. *Mums, likusiems*, taip pat pasidarė nejauku... B MdsV 268. 4. Jeigu *mes, tie žmonės*, negalėjome turėti mokslo, štai rašto, ir dėl to mes kvaili, tai visų atsiprašau! Cv V 49.

Labai panašūs į duotuosius pavyzdžius yra ir šie:

1. Daug kas matė *naujakurių porą*, Jurą ir Moniką, grįžtant susikabinusius, ... Cv V 141. 2. *Abu* — ir t è v a s, ir m o t i n a — buvo kažko susirūpinę D Js 71—72.

Tai pačiai (antrajai) paaiškinančiųjų žodžių grupei galėtume skirti žodžius, kurie paaiškina prieš stovinčią būdo, laiko ar vietos aplinkybę. Štai būdo aplinkybės aiškinimo pavyzdžiai:

1. Taip *nesulaikomai*, prieš m a n o v a l i ą, veržėsi jos (ašaros) į tą tvankią birželio dieną, ... B MdsV 20. 2. ...net *paprasta akimi*, be žiūronų, buvo matyti tarp eglų šarvuoti vagonų šonai G KIt 392. 3. Vien *žvilgsniais*, be ž o d ž i ų draugai susitarė G KIt 483.

Matome, kad aiškinamosios būdo aplinkybės sąvoka yra lygi paaiškinančiojo žodžio sąvokai.

²⁹ Žr. J. Balkevičius, min. veik., p. 273—274.

³⁰ Apie paaiškinančiųjų žodžių skirtumą nuo priedėlių rusų kalboje žr.: А. Ф. Прияткина, автор., стр. 2—3; М. Г. Шатух, Разграничение предложений и уточняющих членов предложения. — В кн. Совещание языковедов Юга России и Сев. Кавказа по вопросам о членах предложения (Тезисы докладов), Ростов н/Д, 1953, стр. 52.

³¹ J. Balkevičius, min. veik., p. 273.

³² Žr. К. П. Орлов, указ. соч., стр. 43—45.

Laiko ir vietos aplinkybių aiškinimo atvejais kartais būna labai panašūs į šių aplinkybių patikslinimo atvejus (tais atvejais, kai aiškinama aplinkybė, išreikštarieveiksmiu). Paaiškinimą nuo patikslinimo padeda atskirti kontekstas, o taip pat skirtingų jungtukų ir jungiamųjų žodžių įjungimo galimumas³³. Paaiškinimas būna tais atvejais, kai jau buvo paminėta aplinkybė, bet kontekste ji nutolusi, o autorius antrą kartą ją paminėtirieveiksmiu ir pakartoja paaiškinančiuoju žodžiu (nuotolis gali būti labai įvairus). Pvz.:

1. Vieną vakarą, grįždamas iš pasivaikščiojimo, Domantas užsuko į kavinerestoraną „Jūratė“... — Bet sakyk, kaip tau atėjo į galvą tokia šviesi mintis užėti *čia*, į restoraną? Gr K 107 ir 108. 2. Kartais Domantas išgirsdavo ir įdomesnių pasikalbėjimų už šitų senų durų... Jis jau buvo girdėjęs Keručio pasikalbėjimą *ten*, už durų, bet nežinojo, kaip mano pasiegti jo vargšas kaimynas Gr K 199 ir 217. 3. Tas penktadienis ilgai pasiliks Bagynų dvaro žmonių atmintyje. Jau iš vakaro Pranciškus pasakė Grigeliui ir Agotai, kad Karkliškių Bagdonai rytoj kelią Ievutės mirties metines. *Rytojaus dieną*, penktadienį, apie pavakarę dvare pasirodė vaitas Kurbauskas ir pranešė Pšemickiui, kad Paberžėje kunigas Mackevičius atlaikęs gedulingas pamaldas už Ievos dūšią M-P VI 615.

Šiuose sakiniuose tarp aiškinamos aplinkybės ir paaiškinančiųjų žodžių, kaip ir esant bet kuriam paaiškinimui, galėtume dėti lygybės ženklą ir įterpti jungiamuosius žodžius *tai yra, būtent* (jei antroji sąvoka siauresnė, jau bus patikslinimas žr. 15 psl.).

Taigi matome, kad antrosios grupės paaiškinantieji žodžiai, skirtingai nuo pirmosios, yra vienanariai, t. y. čia prieš stovinčią sakinio dalį aiškina ne keli, o tik vienas narys.

* * *

Dar reikia paminėti keletą požymių, kurie yra būdingi abiem paaiškinančiųjų žodžių grupėm.

Sakiniai, kuriuose yra paaiškinančiųjų žodžių, turi ypatingą intonaciją. Sakinio dalį, kuri turės paaiškinančiųjų žodžių, ištariame įspėjamąja intonacija, po to darome pauzę, paaiškinančiuosius žodžius tariame stipresniu balsu, pabrėždami (daugianariame paaiškinyje išvardydami), o po jų vėl darome pauzę, rodančią, kad paaiškinimas yra baigtas³⁴.

Paaiškinantieji žodžiai yra morfologiškai nepriklausomi nuo sakinio dalies, kurią jie aiškina. Tai nėra pagrindinio komponento ir jam priklausomų žodžių junginys. Paaiškinantieji žodžiai nėra nei valdomi, nei derinami, nei priešliejami. Jie nerodo jokio formalaus gramatinio priklausomumo nuo sakinio dalių, kurias aiškina. Pagrindinis šių konstrukcijų gramatinis požymis — tai paaiškinamosios ir paaiškinančiosios dalies sin-

³³ Žr. Ю. Г. Усищева, П. к., стр. 30—33.

³⁴ Žr. Г. П. Фирсов, указ. соч., стр. 282, 340.

taksinės padėties paralelizmas, kuris pasireiškia ir formų paralelizmu³⁵. Tai nėra nei sujungimas, nei prijungimas, o naujas sintaksinių ryšių tipas — paaiškinimas³⁶.

III

Patikslinančiais žodžiais vadinsime tokius žodžius, kurie eina po platesnės leksinės reikšmės sakinio dalies ir apriboja, susiaurina tos sakinio dalies turinį.

Patikslinantieji žodžiai yra retesni, negu paaiškinantieji. Jie sutinkami ne prie visų sakinio dalių. Patikslinantieji žodžiai dažniausiai apriboja veiksmių, papildinių, pažymiųjų; vietos, laiko ar būdo aplinkybių apimtį.

Į veiksmių ir papildinių patikslinimą pirmasis lietuvių kalbos sintaksėje yra atkreipęs dėmesį J. Balkevičius. Autorius sako, kad žodžiai „...su jungiamaisiais žodžiais ypač, ypačiai, labiausiai, daugiausia, pirmiausia... patikslina plačios sąvokinės apimties sakinio dalis“³⁷ (tik galima, kad autorius juos vadina aiškinamaisiais įterpiniais). Pvz.:

1. Labai knietė *Balsiams*, ypač moterims, pasipasakoti kaimynams apie Vinco apsilankymą pas dėdę... M-P VI 435. 2. Bet *daugumas*, ypač senesnieji, galvojo taip, kaip jo tėvas M-P V 55. 3. *Sodiškiai*, labiausiai moters, šnibždėjo kaip vėžiai krepšy... Ž I 282. 4. Čia dirba *400 žmonių*, daugiausia merginų Bil I 55. 5. Kai tik ateis *ruduo*, ypač pokalėdinis metas, ir dairosi visi į kiekvieną šviesą, pašvaistę, ... Cv V 208. 6. Vos tik pradėjo dienele brėkšti, kai *girioje*, ypač jos ežerėlių ir upelių pakrantėse, prasidėjo naujas gyvenimas V IV 22. Matome, kad šie žodžiai susiaurina veiksmių, papildinių ar aplinkybių apimtį³⁸, iš paminėtų asmenų, daiktų ar reiškinių išskiria tik pačius svarbiausius.

Panašūs į šiuos yra ir žodžiai, patikslinantieji vietos, laiko ir būdo aplinkybes, kai jos išreikštos plačios leksinės reikšmės žodžiu (dažniausiai prieveiksmiu ar daiktavardžiu). Čia patikslinantieji žodžiai irgi sukonkretina, susiaurina prieš juos stovinčių aplinkybių reikšmę. Pvz.:

1. Buvo *ruduo*, spalio pabaiga, patvoriuose gelto žolė B Ržr 210. Tą pačią *naktį*, į parytį, jūsų tėvo vadovaujamas

³⁵ Plg. А. Ф. Прияткина, Роль некоторых служебных слов в выражении пояснительных отношений.— Ученые записки (Дальневосточного ун-та), вып. 1, 1957, стр. 123—134 (toliau Роль).

³⁶ Plg. Н. С. Поспелов, О грамматической природе и принципах классификации бессоюзных сложных предложений.— Вопросы синтаксиса современного русского языка, М., 1950, стр. 351; А. Ф. Прияткина, Констр., стр. 24; О. Г. Усищева, У. о., стр. 137.

³⁷ Žr. J. Balkevičius, min. veik., p. 271—272.

³⁸ Kai kurie rusų kalbos sintaksininkai tokį patikslinimą su žodžiais *особенно* ir kitais vadina sakinio dalių pridūrimu. Žr. Н. С. Валгина, Д. Э. Розенталь, М. И. Фомина, В. В. Цапукевич. Современный русский язык.— Высшая школа, 1961, стр. 369—370; plačiau apie panašias konstrukcijas rusų kalboje žr. А. Ф. Прияткина, Роль..., стр. 123—134.

batalionas pradėjo puolimą... Š Rbg 85. 3. Kapų *centre*, po beržais, stovėjo tarybinio kario statula, ... Š Rbg 76. 4. Tą rudenį motina persikėlė iš Šventvakarių į Pleškučius. *Ten, Pleškučių kalno atkalnėje*, buvo naujas namukas IS obt 179.

5. Monika *staiga*, be atsikalbinėjimų, sutiko Cv V 98.

6. Barzdą teko *apgraibomis*, be veidrožio ir muilo, nusi-skusti, ... Cv V 21.

Kai patikslinamos aplinkybės yra išreikštos daiktavardžiais (1, 2, 3), sąvokos siaurinimas labai aiškus. Kiek blankesnis sąvokų siaurėjimas, kai aplinkybė išreikšta prieveiksmiu (4, 5, 6), čia kartais sąvokų apimties paaiškinimas gali priklausyti nuo subjektyvaus požiūrio. Klaidų išvengti padeda kontekstas (plg. 4 sakinį su paaiškinamųjų aplinkybių atvejais 14 psl.).

Vietos aplinkybė gali būti siaurinama ne iš karto, o palaipsniui, kelių patikslinančių žodžių grandine³⁹. Pvz.:

1. *Toli nuo kaimų ir dvaro namų, prie upelio, Višinskynės palaukėje*, stovėjo nedidelis, susmukęs namelis, ... Cv V 22.

2. Aš likau todėl, kad tame fašistiniame reiche man nėra kas veikti, nes mano tėvynė — *čia*, Lietuvoje, Kaune, prie Girstupio skardžių B MdsV 394.

Tarp tų sąvokų siaurinimo yra nuoseklus vienalaipsnis ryšys, t. y. su sakinio aplinkybe tiesioginį ryšį turi tik pirmasis patikslinantis žodis, ant-rasis tikslina pirmąjį ir t. t. Ypač įdomus šiuo požiūriu yra antrasis sakiny-s, jo vietos aplinkybė *čia* yra paaiškinta patikslinančių žodžių grandinės. Patikslinimo grandyje sąvoka vis siaurėja, o visos tos grandinės reikšmė yra lygi aplinkybės *čia* reikšmei.

Labai įdomūs žodžiai, patikslinantieji pažyminius. Čia patikslinan-tieji pažyminiai būna tais atvejais, kai prie pažymimojo žodžio yra du pažyminiai, pirmasis pažyminys turi tiesioginį ryšį su pažymimuoju žo-džiu, bet tarp jo ir pažymimojo žodžio įsiterpia antras pažyminys, kuris susiaurina, patikslina pirmojo pažyminio reikšmę. Pvz.:

1. Pravažiavus keletą kilometrų, nuo pušaitėmis apaugusios kalvos atsivėrė *nauji, gražūs* vaizdai AB L 130. 2. Mes kuriame *naują, geresnį* gyvenimą. 3. ... vienus ir kitus myli Lapinas, bet *savotiška, skerdiška* meile K-M 60. 4. — O tu ko nesėdi? — pa-šaukė *trečiajį, jauniausiąjį* bendrakeleivį B Ržr 5.

Tokius patikslinančius žodžius rusų kalbos sintaksininkai vadina pa-iškinančiais pažyminiais. Mums atrodo tiksliau juos vadinti patikslinan-

³⁹ Plačiau apie analogiškas konstrukcijas rusų kalboje žr. anksčiau minėtus J. Ušiščevos darbus, t. p. aut.— *Обстоятельства места и времени в функции уточняющих членов предложения в современном русском литературном языке (случай бессоюзной связи)*.— Автореферат диссертации..., М., 1955; *Пояснительные конструкции со значением уточнения времени действия в современном русском языке (К вопросу о морфологических средствах выражения и синтаксическом строении уточняющих обстоятельств времени)*.— Ученые записки (Кишиневского гос. пед. ин-та), Серия гуманитарных наук, 1958, т. 11, стр. 115—125.

čiais žodžiais todėl, kad čia yra aiškus sąvokos susiaurinimas. Pvz., žvilgsnį patraukia ne visi nauji vaizdai, o tik tie, kurie gražūs (1), mes kuriame ne bet kokį naują gyvenimą, o tik geresnį (2) ir pan.

Pripažinti šiuos žodžius patikslinančiais žodžiais kartais mums kliudo tai, kad jie ne išskiriami, o atskiriami, bet dėl to kalta tik mūsų skyrybos tradicija. Intonacija ir prasmė čia visai neprieštarautų, jei žodis, patikslinantis pažyminį, būtų išskirtas. Tokio išskyrimo pavyzdžių analogiškuose pavyzdžiuose irgi turime. Pvz.: Asta praėjo pro juos į *kitą*, mažesniąjį, kambariuką, kuris buvo paskirtas jai ir seseriai Raselei B Ržr 42.

Vis dėlto žodžiai, patikslinantieji pažyminį, nėra tokie ryškūs sąvokos susiaurintojai, kaip aukščiau minėtos sakinio dalys, čia lieka daugiau vietos subjektyviems svarstymams.

* * *

Visi patikslinantieji žodžiai turi dar vieną labai svarbų požymį, jie būtinai turi būti atskirti nuo sakinio dalies, kurią patikslina (nors dažniausiai patikslinantieji žodžiai turi būti ne tik atskirti, bet ir išskirti). Išskyrimas yra glaudžiai susijęs su intonacija (žr. 14 psl.). Plg. du sakinius:

1. *Pievoje, prie tvoros, žaidė vaikai.*

2. *Pievoje prie tvoros žaidė vaikai.*

Matome, kad skirtinga skyryba (o taip pat ir intonacija) keičia žodžių sintaksines funkcijas. Pirmajame sakinyje yra išskirtas patikslinantis žodis, susiaurinantis, patikslinantis vietos aplinkybės *pievoje* reikšmę, o antrajame sakinyje tas pats, bet neišskirtas, žodis turi atributyvinę funkciją. Taigi, šiuo atveju (1) išskyrimas rodo žodžio patikslinančią funkciją ir daro negalimus atributyvinius santykius.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko v.
universitetas

Lietuvių kalbos katedra

Įteikta

1964 m. balandžio mėn.

SUTRUMPINIMAI

- AB L — A. Baltrūnas, Lietus, Vilnius, 1960.
Bil I — J. Biliūnas, Raštai, I, Vilnius, 1954.
B Ržr — Alf. Bieliauskas, Rožės žydi raudonai, Vilnius, 1960.
B MdsV — Alf. Bieliauskas, ...mes dar susitiksime, Vilma, Vilnius, 1962.
B Bm — K. Boruta, Baltaragio malūnas, Vilnius, 1962.
Cv V — P. Cvirka, Raštai, V, Vilnius, 1959.
Cv VII — P. Cvirka, Raštai, VII, Vilnius, 1959.
D Js — Vl. Dautartas, Jūros spalvos, Vilnius, 1960.
Gr K — J. Grušas, Karjeristai, Vilnius, 1957.
G KIt — Gudaitis-Guzevičius, Kalvio Ignoto teisybė, Vilnius, 1952.
K Zia — R. Kašauskas, Žmonės iš arti, Vilnius, 1961.
K-M — V. Krėvė-Mickėvičius, Apsakymai ir padavimai, Vilnius, 1955.
M-P V — V. Mykolaitis-Putinas, Raštai, V, Vilnius, 1959.
M-P VI — V. Mykolaitis-Putinas, Raštai, VI, Vilnius, 1959.
S K — K. Saja, Klumpės, Vilnius, 1962.
IS Obt — I. Simonaitytė ...o buvo taip, Vilnius, 1960.
S Rbg — J. Simkus, Rytoj bus gražu, Vilnius, 1962.

- V I — A. Vienuolis, Raštai, I, Vilnius, 1954.
V IV — A. Vienuolis, Raštai, IV, 1954.
Z I — Žemaitė, Raštai, I, Vilnius, 1956.

ОБ ОБОБЩАЮЩИХ, ПОЯСНЯЮЩИХ И УТОЧНЯЮЩИХ СЛОВАХ В ПРЕДЛОЖЕНИИ

Я. КАРЕЦКАЙТЕ

Резюме

В данной статье автор считает нужным отдельно говорить об обобщающих, поясняющих и уточняющих словах в предложении.

На материале литовского языка в работе рассматриваются синтаксические особенности каждого из этих слов и устанавливается следующее:

1. **Обобщающие слова** стоят после ряда однородных членов предложения и суммируют их значение, сообщая одним словом то, что уже было высказано несколькими словами. Например: *Viktė, sodas, susidūrimas su pirmininku, — viskas dabar susipynė į vieną neišnarpliojamą kamuolį* AB L 161. ...*dideli ir maži, seni ir jauni — visi išėjo laukan...* K-M 160.

2. **Поясняющие слова** стоят после члена предложения с более общим лексическим значением. Они другим словом или несколькими другими, более конкретными словами сообщают то, что уже было сказано тем членом предложения, который они поясняют.

Поясняющие слова бывают двоякого характера:

а) поясняющие слова, расчленяющие общее понятие на частные. Это ряд однородных членов предложения, поясняющих значение главного или второстепенного члена предложения, выраженного словами очень широкого лексического значения. Например: *Albinutei viskas čia buvo nauja, neįprasta: ir poliruoti rašomieji stalai, ir spintos su stiklinėmis durimis, ir stori laikraščių komplektai* AB L 11. *Su pasididžiavimu vyras parodė pačiai savo darbo vaisius: krosnį, virtuvėlę, lovą, ...* Cv V 23; *Kartais Simukas Vargdienį mėgsta papuošti: pupina iš purienų ar rugiagėlių vainiką ir užkabina jį ant mažų ragiukų* Cv VII 53;

б) поясняющие слова, дающие другое название члену предложения, стоящему перед ним. Например: *Pusiaujas, arba ekvatorius, dalija žemę į du lygius pusrutulius. Apie kokybę (kačestvo) mes galime spręsti...* J. Balk.

3. **Уточняющие слова** стоят после члена предложения с широким лексическим значением и ограничивают, суживают его содержание. Уточнить можно не только обстоятельства места, времени или образа действия, но и подлежащие, дополнения, определения. Например: *Tą pačią naktį, į parų, jūsų tėvo vadovaudamas batalijonas pradėjo puolimą...* Š Rbg 85. *Sodiškiai, labiausiai moters, šnibždėjo kaip vėžiai krepšy...* Z I 282.